

Э.Браунинг, А.Теннисон, П.Шелли, У.Вордсворд, Кольридж и других выпускниками кафедры Д.Джуманиязовым, Т.Сейтмуратовой, студентами 4 курса Б.Садыковой, Д.Каримовым и студентом 1 курса А.Мухаммадияровым. Работы по переводу преподавателей и студентов пединститута публикуются на страницах республиканской газеты «Қарақалпақ әдебиаты» с 2013 года в рубриках «Новые переводы», «Вечные истоки», «Прочитайте детям», «Подарок детям», «Из детской мировой литературы», «Творчество читателей» и др.

Переводы с узбекского, русского и каракалпакского языков на английский язык, а также с английского на родной язык, выполненные преподавателями и студентами пединститута являются вкладом в ту большую работу, которая проводится в нашей республике известными учёными, писателями и поэтами по вопросам художественного перевода.

По третьему направлению - переводу разных видов тестов научного стиля также проводится опреде-

лённая работа. В кружок «Молодой переводчик» часто обращаются магистранты, докторанты, люди разных специальностей с просьбами оказать им практическую помощь в написании научных статей для публикации в зарубежных странах, тезисов, докладов, аннотаций и других видов работ на английском языке. Перевод текстов научного стиля - это хлопотливая работа, требующая хорошего знания функционального стиля научного изложения, навыков и опыта. Эту работу выполняют в основном преподаватели кафедры английского языка и литературы.

Таким образом, инновации в учебных программах по иностранным языкам, совершенствование их структурных, содержательных аспектов и качества, их внедрение в учебный процесс играют важную роль в повышении интеллектуального уровня студенческой молодёжи и в подготовке высококвалифицированных кадров по иностранным языкам, не только преподавателей английского языка, но и переводчиков.

Литература

1. Каримов И.А. Высокая духовность-непобедимая сила. –Ташкент: 2008.
2. Постановление Первого Президента РУз ПП-1875 «О мерах по дальнейшему совершенствованию системы изучения иностранных языков». –Ташкент: 10 декабря, 2012.
3. Постановление Президента РУз ПП-2909 «О мерах по дальнейшему развитию системы высшего образования». –Ташкент: 20 апреля, 2017.
4. Ангеловски К. Инновации и учителя. –Москва: 1991.
5. Верещагин В.М.Костомаров В.Г. Язык и культура Изд. 4-е. –Москва: 1990.
6. Ибрагимов Х., Абдуллаева Ш. История педагогики и образования. –Ташкент: 2008.
7. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. Учебное пособие. 2-е издание. -Москва: Р.Валент, 2011.
8. Маслова В.А.Лингвокультурология. –Москва: Филология. 2007.
9. Рогаль М., Рогальова Э. Приобретение билингвально-социокультурной компетенции в процессе освоения РКИ. Сб. статей и материалов.Том 1. -Санкт-Петербург: 2003.
10. Сухолуцкая М.Э. Русский фольклор –гармония в обучении страноведению и языку. Сб. статей и материалов. Том 1. -Санкт-Петербург: 2003.
11. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. –Москва: изд. МГУ, 2004.
12. Ульяхов П. Ветер земных дорог. –Нукус: «Қарақалпақстан», 1989.

РЕЗЮМЕ

Мақола чет тиллари ўқув дастурларини ислоҳ қилиш ва таржиманинг назарий ва амалий масалаларига бағишланган. Унда пединститут талабаларини инглиз тилига ўқитишнинг PRESETT дастури натижалари таҳлил этилган ва кўриб чиқилган, унинг таржима маҳорати ва малакаларини ривожлантиришдаги роли қараб чиқилган. Бунда муаллиф «Ёш таржимон» тўғарагининг фаолиятини ва таржимон ўқитувчилар ишларини ёритиб берган. Улар фаолияти республикада таржиманинг назарий ва амалий масалаларининг ривожланишига қатта ҳисса бўлиб қўшилаётганлиги қайд қилинган.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящается вопросам реформирования учебных программ по иностранным языкам, и теории и практики перевода. Рассматриваются и анализируются результаты программы PRESETT в обучении английскому языку студентов пединститута, и её роль в развитии переводческого мастерства и навыков. Автор статьи освещает работу научного кружка «Молодой переводчик» и преподавателей по переводу, являющимся вкладом в развитие теории и практики перевода в республике.

SUMMARY

The article is devoted to the issues of reforming curriculums in foreign languages, and theory and practice of translation. There have been analyzed the results of PRESETT curriculum in teaching English of the students of pedagogical institute, and its role in the development of habits and skills in translation. The author of the article also describes the work in translation being done by the members of the scientific circle «Young translator» and teachers that is considered to be the contribution into the development of theory and practice of translation in the republic.

ҚАРАҚАЛПАҚ ТИЛИНДЕГИ ПАРОНИМЛЕР

С.Ж.Шынназарова – филология илимлериниң кандидаты

А.Оразымбетов – филология илимлериниң кандидаты, доцент

Әжияз атындағы Нөкіс мәмлекетлик педагогикалық институты

Д.У.Исмаилова –оқығышы

Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети жанындағы 3санлы академиялық лицей

Таянч сўзлар: пароним, омоним, омофон, омоформа, омограф, синоним, лексик-семантик, морфема, луғат, лексикология, семасиология, каламбур, тилшунослик.

Ключевые слова: пароним, омоним, омофон, омоформа, омограф, синоним, лексико-семантический, морфема, словарь, лексикология, семасиология, каламбур, лингвистика.

Key words: paronym, homonym, homophon, homophorme, synonym, lexical-semantic, morpheme, dictionary, lexicology, semasiology, pun, linguistics.

Паронимлер – сөздің аңлататуғын мәнісі менен байланыслы ұғым. Сонлықтан лингвистикалық әдеби-

ятларда паронимлерди мәнилик билдириўине қарай бир қатар топарларға бөлип қарастырады.

Лингвистикалық сөзликтерде «Паронимлер – есители ұқсаслығы хэм морфемалық курамының жақынлығы бойынша бириниң орнына жаңылыс сөз ямаса хэзил ретинде қолланылатуғын сөзлер» [1:132], – деп көрсетиледи. Ал, рус тил билиминде паронимлерди сөзлердиң семасиологиялық характери менен байланыстырып, паронимлер айтылыуы жағынан омонимлерге жақын. Биринши өзгешелиги, паронимлер хэр түрли болып жазылады. Екинши өзгешелиги, паронимлик сөзлер мәнилик жақтан бәркулла тууры келе бермейди, – деп көрсетеди [2:103]. Қазақ тил билиминде пароним сөзлерди лексика-семантикалық топарлардың ишинде қарастырады. «Паронимлер – бул бирдей айтылып, морфемалық курамы хэр кыйлы сөзлер. Паронимлер деп, хеш бир мәнилик байланысы жоқ, бирақ айтылыуында, бир – бирине оғада жақын, хэтте бирдей болып айтылатуғын, мәнилері басқа – басқа сөзлер» деп, ал омоним хэм омографлардан, омоформа хэм паронимлерди гей-пара ұақытларда каламбурдан (французша «calembour» деген сөзи болып, айтылыуы бирдей, бирақ мәнилері хэр түрли сөзлер негизинен пайда болған «сөз хэзили» дегенди аңлатады) жасалып, хэзил – дәлкек сөз ретинде қолланылады» [3:27] – деп атап көрсетиледи. Сондай-ақ, М.Белбаеваның аталған мийнетинде сөзлердиң лексика-семантикалық топарларында омонимлер, омофон, омоформа, пароним, каламбур, синоним, плеоназм, антоним, антонимизация сөзлери де анализленген.

Өзбек тил билиминде де паронимлер бир қатар әдебиятларда айтылып, Ш.Рахматуллаев пароним сөзлер болыуы ушын төмендеги белгилери болыуы кереклигин айтады хэм системалық -лексикологиялық бағдарда анализлейди.

1. Сөз жасалыуы ызамлылықлары бойынша жасалған лексемалар болыуы;
2. Анық бир лексемадан (яғный түбир сөзден, бир түбирден жасалған сөз) болыуы;
3. Бир сөз шақабына тийисли болыуы;
4. Сөз жасаушы морфемалардың мазмуны бойынша улыұмалық болыуы;
5. Сөз жасаушы морфемалардың аңлатылыуы жағынан да ұқсас болыуы керек» [4:45] – деп, сөзлер паронимлер бола алыуы ушын усы бес талаптың болыуы зәрүрлигин атап көрсетеди.

Ш.Рахматуллаев жоқарыда атап өткен мийнетинде рус тили арқалы кирген төмендеги сөзлерди паронимлер сыпатында көрсетеди. Мысалы: Абонент – абонемент ийеси.

1. Абонемент – қандай да нәрседен белгили мүддетте пайдаланыу хуқықын беретугын хужжет. Бул жерде: а) сөз жасау тийкары – абон, б) жасаушылары – ент, емент;

2. адресат – почта жиберилген адам яки шөлкем. Адресант – почтаны жиберийуши адам яки шөлкем. Бул жерде: а) сөзди жасау тийкары – адрес. б) жасаушылары: ат: – ант.

3. дипломат – бир хукиметтиң басқа хукимет пенен байланысына ўәкиллиги бар хәмелдар адамы.

Дипломант – диплом жумысын жазатуғын адам.

Бул жерде: а) Сөз жасау тийкары – диплом; б) жасаушылары – ат; ант.

Ал қарақалпақ тил билиминде паронимлер хаккында лексикология бағдарындағы әдебиятларда улыұма сөз етилмеген, тек ғана авторлар жәмәәти тәрепинен шығарылған мийнетте: шаппат – шапалақ, домалақ – дөңгелек сыяқлы санаулы мысаллар келтирилген [5:10].

Қарақалпақ тилинде паронимлер кубылысы өнимсиз. Ол аңлатылыуы бойынша омофонларға ұқсас. Омофонларға ұқсаслық тәрепи – паронимлер де айтылыуында бир – бирине оғада жақын ұқсаслықта.

«Омофонлар - айтылыуы бир, жазылыуы хэр кыйлы болған сөзлер» [6:43]. Омофонлар ұқсас, хэттеки бирдей айтылса да, хэр түрли мәни аңлатады. Әлбетте, сөз омофон хызметинде келиуи ушын да, пароним болыуы ушын да олардың бир – бирине салыстырылатуғын сынарлары болыуы керек. Синонимлерде синонимлик қатарлар еки, үш хэтте оннан да көп бирликлер менен аңлатылса, ол пароним хэм омофонларда тек еки бирлик арқалы бир – бирине салыстырыу арқалы олардың мәнилері айдынласады.

Пароним – терминине лингвистикалық сөзликтерде төмендегише анықлама бериледи. «Пароним – англ. – рагонум, немис – patronum, грекше – пара – «ұқсас, жақын» + опота – атама. Айтылыуы жағынан ұқсас, бирақ мәниси өзгеше, бириниң орнына екіншиси жаңылысып қолланыла беретугын сөзлер. Паронимлердиң омонимлерден (омофон, омографлардан) өз ара айырмашылығы болады. Пароним сөзлердиң айтылыуы да, жазылыуы да хэр түрли болып келсе, омофонлар жазылыуы басқаша болғаны менен, айтылыуы бирдей болады. Омографлардың жазылыуы бирдей болса да, айтылыуы хэр кыйлы болады» [7:121].

Қарақалпақ тилинде де бир қатар пароним сөзлер ушырасады. Олар көпшилик жағдайда, әсиресе, сөйлеу стилинде бириниң орнына екіншиси актив қолланыла береді, ал оларды айырым - айырым түрде алып таллағанымызда, еки компоненти де көбинесе бирдей мәни аңлатса да, екінши компонентлери жеке турып, бул талапқа жууап бермейтуғын халатлары да ушырасады. Мысалы: *ғәзийне* – *ғазна*. Ғәзийне, ғазна сөзи де ауызеки сөйлеу стилинде мол байлық, дүнья мәнисин аңлатса да, ғазна сөзи – банк ислери терминине тийисли сөз. Ғазна – касса, пул түсиниклери менен байланыслы.

Аңла – *аңғар*. Бул буйрық мәнилі – сөз болып, екінши беттеги шахсқа қарата айтылады. Бириниң орнына екіншиси қолланыла береді. Түбирлери аң сөзинен болып, аңла сөзи хәркет мәнисин аңлатады, байқа, серле сөзлери менен синонимлес. Ал, аңғар сөзи жеке турғанда аңғар семантикасы суу объектиниң байланыслы сөз болып, суудың бағыт - бағдарын аңлатады. Тийкарынан, суудың бағыт - бағдарына, жөнелисине байланыслы паронимниң аңла сыңары улыұма жумсалмайды. Паронимлер қарақалпақ тилинде өз ара түбирлес сөзлер менен келип ғана пароним сөзлер болып қоймастан, ал ұқсас ұғымлар арқалы да паронимлик хызмет атқарады. Жарық қауын - жарылған қауынды аңлатады, ал, жарық қауын ушын жақты қауын дизбеги қолланылмайды. Мысалы: *жақты* – *жарық*. Хана жақты, хана жарық – бул еки мысалда да хананың жақтылы, нурлы болып туруы нәзерде тутылады. Ал жарық сөзи жақты, нурлы мәниси менен бирге бир нәрсениң жырығы, сынығы менен де байланыслы ұғымды аңлатады. Мысалы: мәйек жарық яғный сынған, шытнаған, сызық түскен яки жарамсыз т.б. халатын аңлатыуы менен бирге, дийўалдың жарылыуы, шардың жарылыуы, жараның жарылыуы, қарынның жарылыуы улыұма предметтиң көринисиндеги нуқсан ямаса түрлише халатын аңлатады. Бирақ, атап өтилген мысаллардағы дийўал, шар, қауын, жара – олардың жақтыланып, қандай да сәўле, нур менен жақты болып туруы улыұма аңлатпайды. *Жақты* – *жарық* – жақтылық мәнисин билдиреди. *Жарық* – жақты мәнисин де, саңлақ мәнисин де билдиреди.

Бақ – *бахыт*. Бул сөзде де буўынлар арқалы қ хэм х сеслериниң алломорфлық сыпаты (сөйлеудеги өзгешелиги) арқалы жазылыуда еки түрли жазылғаны менен, айтылыуда бирдей айтылады хэм еситиледи. Мысалы: Бақ қарасын, қыдыр дарысын (пәтия түри, фраза). *Бахыт* – бахытлы өмир, бахытлы келешек т.б.

Мысалдағы бақ қарасын дизбегіндегі бақ сөзі бахыт, ығбал сөзлері менен синонимлик қатар дүзе алады. Сондай-ақ *бақ* сөзі *бахыт* мәнісінде де, сап омоним түрінде бір нәрсеге қарау, нәзер таслау, дыққат аудару мәнилерінде де қолланылады. Мысалы: Ақсақтың аяғына, соқырдың *соғына бақ* (накыл). Қас - қабағына *бағып отыру* (қарап отыру мәнісінде).

Арза – арзы. Арза – бұл рәсмий ис қағаздың бір түрі, адамның шағымы, арзасы, яғни хұжжет атамасы. Арзы сөзі адамның хал-ауқалы, жағдайы мәнісінде де қолланылады. Бұл сөздер де гейде жаңылыс, бири екіншісиниң орнына қолланылғаны менен, жеке алғанда мәнилик өзгешеликке ийе.

Тау – тап. Бұл бір бұйынлы сөзлер тек у хәм п сеслері менен өзгешеленип, бұйрық мәнісінде айтылғанда екі сөз де хәрекетлик мәниде қолланыла алады яки екеуі де бір хызметте келе алады. Мысалы: китапты тау, китапты тап түрінде теңдей қолланыла алады. Ал, жеке алып қарағанымызда тау – географиялық атама, объект, тап сөзі болса географиялық атама мәніси орнында қолланыла алмайды.

Тауысыу – табысыу. Тауысыу хәм табысыу сөзлері де бір – бирине жолығысу, гезлесиу, бір – бири менен қайта көрисиу мәнилерінде бири екіншісиниң орнына қолланыла алады. Ал тауысыу паронимлик сыңарында бір нәрсени жуумақлау, аяқлау, ақырына жеткеріуді аңлатады. Мысалы: *ауқатты тауысып ишип қой*, - деп қолланылса да, ал *ауқатты табысып ишип қой* түрінде қолланылмайды. Бұл мысаллар омофонлық қасийеттегі сөзлерден өзгешеленеді. Омофонда ток – электр тогы хәм ток бала (аш емес) мысалларында алломорфлық хызметте электр тогы – ток түрінде де фонетикалық өзгеріс пенен айтыла береді, бірақ аш емес баланы ток бала түрінде қолланылуы жағдайы улыуға ушыраспайды.

Урна – урнақ. Урна – бұл қамырды жайыу, т.б. асхана жумысларында қолланылатуғын унның аз муғдары. Бұл сөздің арқа диалектте *урна* сөзі менен бірге *урнақ* сөзі де теңдей қолланылады, яғни бириниң орнына екіншіси теңдей жумсала береді. *Урнақ* сөзін паронимлик сыңарсыз жеке таллағанымызда, ол *әулад* мәнісін де билдиреді, бірақ *урна* паронимлик сыңары адам, әулад мәнісін улыуға аңлатпайды.

Руу – уруу. Айтылуы бойынша уксас екі сөз де бириниң орнына екіншіси қоллана береді. Руу кәуім, руу атамасын аңлатады, яғни этнонимди билдиреді. Мысалы: қостамғалы рууы, қанлы рууы. Бірақ руу сөзі *таяқ уруу* мәнісінде қолланылмайды. Ал, уруу сөзі этноним мәнісінде де, таяқ уруу (фейил) мәнісінде де қолланылады.

Қостар – қосақ. Бұл сөздер де бір түбірден қос сөзі арқалы жасалған. Бұл сөзлер *ерли-зайыпты*, *жупты* мәнісінде бириниң орнына екіншіси қолланыла береді. Мысалы: кудай қосқан *қостары*, *қосағың* менен теңдей қартай (пәтия түрі) мысалларында ерли – зайыпты аңлатады. *Қосақ* сөзін жеке алып қарағанымызда, адамның қосақласып жүриуі – бирге қатар ийинлесіп жүриуі, аттың қосақласып шабыуы – бирге, теңдей қатара шабыуы. Ал, адамның ийинлесіп жүриуін қостарласып жүрді, ямаса аттың биргеліктегі шабысын қостарласып шауы түрінде қолланылмайды.

Аң – ау. Бұл паронимлик сыңарлар *а* – дауыссыз сес тийкар, сөз түрінде келип байланысып, екі сөз де дүздегі хайуанларға байланыссыз мәнісін аңлатады. Мысалы: аңға шығыу, ауға шығыу дизбегінде қолланылады. Балықты аулау сөзі қолланылса да, балықты тудыу мәнісінде аң сөзі паронимлик хызметте балықты аңлау түрінде қолланылмайды. Аңға шығыу – ауға шығыу бұнда екеуі де хайуанды

тудыу мәнісінде қолланылады. Ау сөзі жеке туып кийимнің бір бөлегін, балықшының куралын, өрмекшінің торын т.б. мәнилерди аңлатып омонимлик хызметте келеді.

Ақлау – хәклеу. Имаратты хәк қурылыс материалы менен ақ ренге бояуды, хәклеуді аңлатыуда усы екі сөз теңдей қолланыла береді. Әсиресе, Мойнақ районы халқы жайды т.б. затларды хәклеуді ақлау деп өнимли қолланылады. Ал ақлау сөзі жеке алып қарағанымызда, бір адамның тәрәпин алыу, соның жағын жақлау т.б. мәнилерін де билдиреді, бірақ адамның тәрәпин алыу хәклеу түрінде қолланылмайды.

Күлгиш – күлдиргиш. Бұл паронимлер адамның бетінде сөйлегенде, күлгенде т.б. мимикалық хәрекеттерде ойылатуғын екі уртындағы билинер – билинбес ойық. Күлгиш – адамның белгиси, күлкіге бейимлиги. Күлдиргиш – өзгелик дәрежеде басқаларды күлдире алыу қәбилети яғни екі ұғым түсиниледі.

Сырықты-сырғыды ямаса *сырқыу-сырғыу*. Сырықты, сырғыды сөзлері қустың төменлеп ушыу хызметіне байланыссыз теңдей қолланыла береді. Ал, қандай да суйықтық, ауқат, май т.б. ең соңғы тамшысына шекем куйыуды сырқыу, өзгелик дәрежеде сырқты деп қолланылса да, сырғыды сөзі куйыу мәнісінде жумсалмайды.

Қурық болыу – гурық болыу. Бұл паронимлер тек тауыққа байланыссыз шөже шығарыудағы жағдайына байланыссыз айтылып, қурық сөзі дузақ, қақпан мәнісінде жумсалады. Ал, ғурық қақпан сөзиниң синоними бола алмайды.

Жағыс – жаға. Бұл паронимлик бирликлер суу объектлериниң, мысалы суудың жағасы, дәрьяның жағысы т.б. түрінде бири екіншісиниң орнына теңдей жумсалады. *Жаға* – тигиушилик қасибине байланыссыз сөз, кийимнің бір бөлегі. Кийимнің мойынға мөлшерленген тәрәпи жағыс деп қолланылмайды.

Әмир – хәмир. Бұл паронимлик қатардағы түбирлес сөз әмир, екінші мысалда сөйлеу тилинде х көмекей сеси қосылып айтылуы аңланады. Бұл екі сөз де буйыруу, буйрық етиу мәнісінде жумсалады. Ал, әмир – бұл титул, хәмел аты. Мысалы: Бухара әмири, Хийуа әмири. (Бухара хәмири түрінде қолланылмайды).

Азыу – азғын. Түбир сөзі – аз. -ыу/-ғын сөз жасаушылары арқалы екі түрли формада келсе де азғынлап, арықлап, жүдеп кетиу мәнісінде қолланылады. Азыу – тистің бір түрі. Азғын сөзі тис мәнісінде қолланылмайды.

Бек-беккем/бекем. Бұл паронимлик қатарда ауыз (уйытқы -синоним тирек) сөзі менен келетуғын аузына беккем бол, аузына бек бол деген турақлы сөз дизбегінде қатар, теңдей қолланыла береді. Ал бек сөзі жеке турғанда бий сөзі менен мәнилес ертедегі хәмел атамасы. Ал бекем/беккем келбетлиги титул мәнісін аңлатпайды. Беккем келбетлиги жийи т.б. нәрселерди нығызлап байлауды аңлатса, жипти бек байлау түрінде қолланылмайды.

Самаллау-шамаллау. Бұл пароним сөзлер таза хауаға шығыу, самаллау, таза хауа жутыу, қыдырыу мәнісінде бири екіншісиниң орнына қолланылады. Ал *шамаллау* – аязлау, тумалау ауырып қалыуды билдиреді.

Ақ жол – хақ жол. Пароним түбири – ақ. Сеслик өзгешелигі – х – сеси. Ақ жол/хақ жол – тууры, хадал айдын жолды билдиреді, этикет сөз. Ал Ақ жол – тазаланған ақ жол, ақ рендегі жол.

Қона сақал – қана сақал. Сеслик өзгешелигі – о – сеси. Қона сақал/қана сақал – тек сақал сөзі менен дизбеклескенде қалың, үрпейген көринистегі сақал-

ди аңлатып, бири екіншісін орнына жумсалады. Ал қапа сөзі жеке тұрғанда ренжіу, қапа болыуы билдиреди.

Тақыр-тықыр. Сеслик өзгешелигі – а – сеси. Бул еки сөз де жеке тұрғана сеслик (шашты тақырлап алдыруу – көринислик) еликлеуиш сөз шакабы хызметінде келеди. Тақыр – географиялық атама, топоним индикатор. Ол тықыр жер деп айтылмайды.

Қат-қабат. Пароним түбірі – қат. Сөз курамындағы қосымша элемент қ (аб) ат. Қабат – рус тилиндегі этаж мәнісінде де жумсалады. Ал, бир имараттың жайдың еки бөлмеси, ханасы болса 2 қат // 2 қабат жай деп, ауызеки сөйлеу тилинде хәмледар хаялға байланыслы еки қат хаял // еки қабат хаял түрінде қолланылады. Ал этаж түсиниги ушын қат сөзі қолланылмайды. Кийимди үсти-үстине кийиниуде қатлап кийиниу//қабатлап кийиниу деп айтылса да (ол бир неше қабаттан ийе болғанлығы ушын) ал малдың ишки ағзасындағы **қырыққат** деп аталған жерин **қырыққабаты** деп айтылмайды.

Қонақ жай – қонық жай. Пароним түбірі – қон. Пароним жасаушы аффикслер: - ақ/-ық. Бул еки сөз де биринің орнына екіншісін жумсалады, ал тийкарынан хәр бири өз алдына мәнилик өзгешеликке ийе. Қонақ жай – қонақ күтиуге арналған жай, зал т.б. Қонық жай – мерекелерде узақтан келген хәм қонып қалатуғын қонақларға арналған үй ямаса хана.

Домалақ – дөңгелек. Бир предметтің дөңгеленген мысалы топ, мәйек, ғарбыз сыяқлы формада болыуына байланыслы еки сөз де қатар қолланылады. Ал дөңгелек сөзі жеке тұрғанда дегершик – автомобиль т.б. көликлердің бир бөлегін дөңгелегін аңлатып, ол

шеңбер формасында болса да, ғарбыз сыяқлы домалақ я жумалақ емес.

Шаппат – шапалақ. Пароним түбірі – шап. Жасаушы формалары: -пат; алақ.

Бул еки мысал да шаппат пенен урыу, шапалақ пенен урыу түрінде қатар қолланылады. Бирак, бирейди қол шаппатлап хошаметлеу көринисін беріуде қол шаппатлады түрінде өнімлі айтылса да, қол шапалақлады түрінде жумсалмайды.

Жоқарыдағы пикирлерден келип шығып, төмендегі жууымақларды ұсынамыз:

1. Паронимлер – қарақалпақ тилинде өнімсіз кубылыс.

2. Паронимлер қарақалпақ тилинде уксас (бирдей) бууындар арқалы да, түбір сөзлер арқалы да жасалуы мүмкіншилигине ийе.

3. Қарақалпақ тилинде паронимлер тек бир түбір сөз арқалы ғана емес, айырым жағдайларда дзбеклесип келип те паронимлик сыңарлас сөзлер бола алады.

4. Паронимлер айтылуы жағдайлары менен байланыслы болғанлықтан алламорфлық өзгешелигі менен де ушырасады.

5. Паронимлер ауызеки сөйлеу стилине тән, диалектлик сөзлер менен де қатар келип, бири екіншісін орнына қолланыла алады.

6. Паронимлер мәнилик жақтан бири екіншісін орнына қолланылса да, жазылуында хәр бири өзгеше жазылады, жеке тұрғанда да бөлек мәнилерди аңлатады.

7. Паронимлер – қарақалпақ миллий әдебий тилинің сөз байлығын аңлатыушы белгилеринен бири.

Әдебиетлар

1. Насыров Д.С., Бекбергенов А., Жәрімбетов А. Русша - қарақалпақша терминлер сөзлігі. -Нөкіс: «Билим», 1992.
2. Фомина М.Н. Современный русский язык. Лексикология. -Москва: «Высшая школа», 1983, 103-б.
3. Белбаева М. Қазіргі қазақ тілі лексикологиясы. -Алматы: «Мектеп», 1976, 27-б.
4. Рахматуллаев Ш. Қазіргі адабий үзбек тили. -Тошкент: «Фан», 2006, 45-46-б.
5. Пирниязова А., Шынназарова С. Қазіргі қарақалпақ әдебий тили (Лексикология) пәнінен интерактив усылларды оқытуы. -Тошкент: «Баяз», 2014. 10-б.
6. Есемурат Бердимурат улы. Қазіргі қарақалпақ тили. Лексикология. -Нөкіс: «Билим», 1994, 43-б.
7. Кенесбаев С., Жанұзақов Т. Русско - казакский словарь лингвистических терминов. -Алма-ата: 1966, 121-б.

РЕЗЮМЕ

Мақалада қарақалпақ тилидағы паронимлар хақида фикр юритилган. Паронимларнинг фонетик, буғин, морфологик, лексик жихатдан хусусияти сүз этилган. Паронимлар омофонларға қиёсланган. Паронимларнинг адабий тил ва диалектал вариантлари берилган. Қарақалпақ тилига хос паронимлар мисоллар билан исботланган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются паронимы каракалпакского языка. Рассматриваются звуковые, слоговые, морфологические, лексические виды паронимов. Изучаются различия паронимов от омофонов. Приводятся варианты литературного и диалектального паронимов. На основе примеров анализируются характерные особенности паронимов в каракалпакском языке.

SUMMARY

The article deals with the study of paronyms in the Karakalpak language. There have been investigated the sound, syllabic, morphological and lexical types of paronyms. The author also studies the difference of paronyms from homophones and distinguishes the variants of literary and dialectal paronyms. On the basis of examples there have been analyzed the peculiarities of paronyms in the Karakalpak language.

Адебиеттану

XX ҒСІРДІҢ АҚЫРЫ XXI ҒСІРДІҢ БАСЫНДАҒЫ ҚАРАҚАЛПАҚ БАЛАЛАР ПОЭЗИЯСЫНДА ЮМОР-САТИРА

С.С.Қазақбаев – филология илимлерінің кандидаты, доцент

Әжінияз атындағы Нөкіс мәмлкетлик педагогикалық институты

Таянч сүзлар: юмор, сатира, поэзия, жанр, тема, бадиий-поэтика, ғоявий-эстетик, психология.

Ключевые слова: юмор, сатира, поэзия, жанр, тема, художественная поэтика, идейно-эстетический, психология.

Key words: humor, satire, poetry, genre, theme, literary-artistic poetics, ideological-aesthetic, psychology.

XX ғсiрдің ақыры XXI ғсiрдің басындағы қарақалпақ балалар поэзиясында юмор-сатиралық қосықларды көплегі ушыратыуға болады.

Юмор – бул (инг. Humor – ығал, суйықлық сөзинен) – «хәзил, ойын-күлкі» дегенди аңлатады. Кең мәниде дәретиушилик ямаса улыуша шахстың уақыға болған қатнасын түсиндирип беріуши. Дәслеп, бул термин улыуша инсан организмдегі,

суйықлық мәнісінде қолланылған. Соң, ол күлкі, хәзил-ойын, күлкі мәнилерін билдирген. Тар мәниде юмор комикти пайда етиуши усыллардың бири есапланған [1:376].

Юмордың максети хәр қандай инсанды мазаклау, ямаса маскаралау, оған кемислик келтириу, үстинен күлиу емес, ал оның ислеген қолайсыз хәркетлерін, дурыс жолға салыу, дүзетиу максетінде ғана юмор-